

A Noran Libro Kiadónál megjelent könyve szerkesztői előszavában a kiadvány megszületését részben azzal indokolja, hogy Magyarországon erősödött az antiszemitizmus. Ezt mire alapozza?

– Ígérem, nem fogok elbűjni semmilyen kényes kérdés előtt, de előbb szeretnék arról beszélni, hogy mi a könyv célja és lényege. A könyv a magyar filozofizmus, a zsidó, nem zsidó együttélés és együttműködés szerteágazó témájáról szól, sok társszerzővel, minél többféle szemszögből. A magyar nép és benne a magyar zsidóság hosszú együttéléséről, sok sikeres együttműködéséről, sok-sok baráti viszonyáról, melyek eddig, a súlyos és valós tragédiák árnyékában szerényen, talán túl szerényen, többnyire a háttérben maradtak. Konceptióknak lényege, hogy a feszültségeket, még a súlyos antiszemitizmust is, nemcsak frontálisan lehet támadni, hanem úgy is, hogy újra felfedezzük, erősítjük és közbeszéd tárgyává tesszük azok ellenpólusát és alternatíváját, a filozofizmust, a jó együttélést, az együttműködést, a barátságot. És most válaszolok kérdésére, mely kissé meglepett, mert a nyilvánvalót néha nem könnyű bizonyítani. De ehhez azért még a Kuruc.infóba se kell belenézni, elég a „zsidótlantított Magyarország” ötletéről vagy a magyar parlamentben elhangzott zsidóregisztrációs javaslatról olvasni, esetleg a nyilasszerű egyenruhás masírozást látni a neten. Megkérdezhetem-e, hogy ha mondjuk egy parlamenti képviselő Romániában felvetné a magyarok mint megbízhatatlanok hivatalos regisztrálását, azt bűnös gyűlölködésnek tekintené-e? Mert én igen. Egyébként szerintem Nyugat-Európában messze túlozva általánosítanak a magyarországi antiszemitizmusról, de ehhez azért az Európai Parlamentben felszólaló rosszabb magyar képviselők is adnak némi alapot.

– Ami a jobbikos képviselő által a parlamentben mondottakat illeti a „zsidók összeírásáról”, ez a valóban eszement felvetés az izraeli állampolgársággal is rendelkező országgyűlési képviselőkre vonatkozott, nem általában a zsidó állampolgárokról.

– A Jobbik beszédei és a nyilasokéra emlékeztető egyenruha is elég. Az erősödést egyébként nem mostanra értettem, hanem a rendszerváltás előtti Magyarországhoz képest. Én 1950 és 1972 között nem érzékelttem antiszemitizmust Magyarországon. Sokat mondhatnék erről, de nem véletlenül nem ezt választottam főtémának, hanem a filozofizmust.

– Ön 1973-ban disszidált Izraelbe. Miért?

– 1972-ben Indiába utaztam mérnöki kiküldetésben, családostól, ezután mentünk Izraelbe. Én ugyan „osztályidegen származású” voltam, de azért nem voltak azok olyan rossz évek Magyarországon, mint ahogy máma azt is túlozni divat. Szerettem Magyarországon, de úgy éreztem, erőm szerint még inkább az akkor csak huszonöt éves Izraelt kívánom építeni.

– Könyvében említi, hogy egészségesebb és arányosabb emlékezetet javasolna minden oldalon. Ha a magyar zsidóságban, ahogy állítja, van hajlam a rosszhi szemű negatív általánosításra, annak mi az oka?

– Igen, egészségesebb és arányosabb emlékezetet javasolok mind zsidóknak, mind nem zsidóknak – és mellesleg annak a rengeteg magyarnak is, aki a kettő ilyen vagy olyan arányú keveréke úgy, hogy ezt gyakran maga sem tudja. Hogy mi az oka a túlérzékenységnek? Ha a magyar zsidók régi családi fényképein mosolygó arcok java hat hét alatt füstbe ment 1944-ben, és pedig a legrosszabb magyarok hathatós segítségével, ez fájdalmas valóság. Csak ezt abszolúte tilos, igazságtalan és egészségtelen is általánosítani. Hála rég elhunyt szüleimnek, tőlük ezt sose láttam.

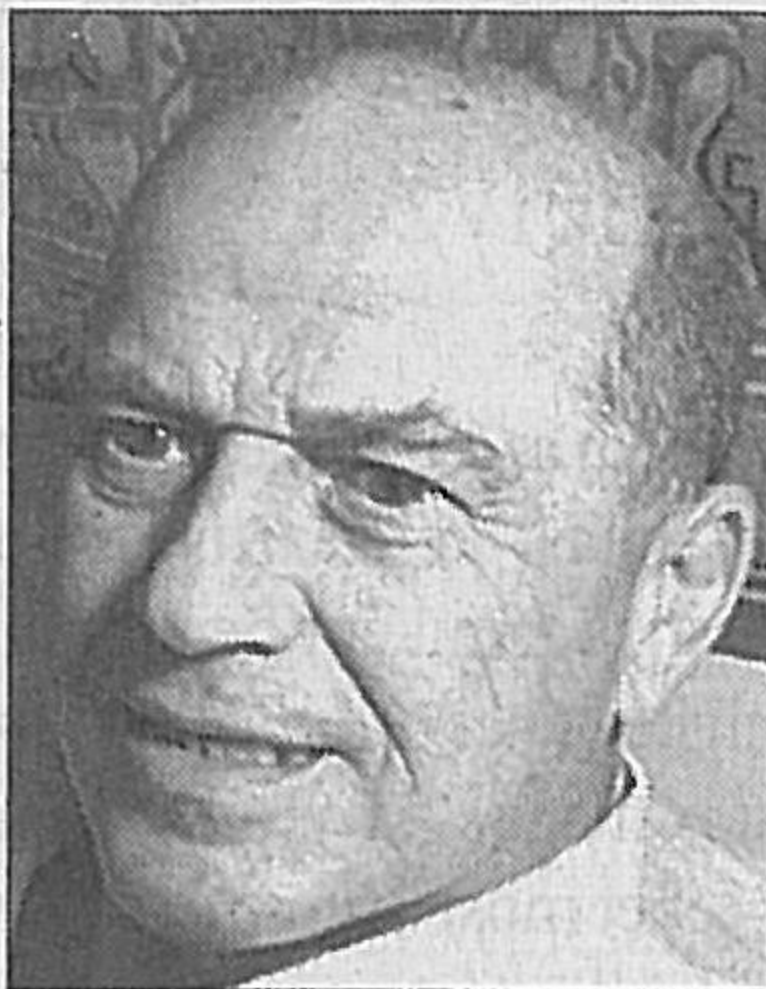
– Beszélgettem Körner Andrással. Hogyan

éltek? – A magyarországi zsidók hétköznapi élete című könyve megjelenésekor. Ő Amerikában él, s hasonlót éreztem, mint önnél: mintha (tisztelet a néhány hazai kivételnek) külföldön kellene élni ahhoz, hogy zsidóként az ember hajlamosabb legyen a zsidó-magyar viszony arányosabb, „józanabb” szemlélésére. Ha ön Magyarországon élne, belevágott volna a könyv összeállításába?

– „Mi lenne, ha” kezdetű kérdésekre nincsenek határozott válaszaim, de könnyen lehet, hogy ott élve nem láttam volna meg a könyv magját. Van egy ivrit, azaz héber közmondás: „Az egy percre jött vendég mindent észrevesz” – azt is, amit az ott lakó nem. Így van ez a kevésbé józan szemlélés a fazékban belülről, zsidó és nem zsidó magyaroknál egyformán.

– A könyvben „filozofizmita” szövegeket gyűjtött össze. Könnyű dolga volt?

– Klasszikusokat összegyűjteni is bőven volt mit, és korlátozott ismereteimet sok segítő barát egészítette ki. És mint a könyv megszületése bizonyítja, kiválónál kiválóbb mai magyar írókat, tudósokat és gondolkodókat is sikerült találnom, még a távolság dacára is,

Mózes Endre

akik jó szívvel és önkéntesen elfogadták a nehéz kihívást, és értékes újat alkottak a filozofizmus témakörében. És ha valakik érdeklődnének a rokonszenvről és jó együttélésről folytatandó közéleti diskurzus iránt, van még pár témajavaslatom.

– Érték-e meglepetések a szerkesztés során?

– Csupa jó meglepetés ért. Például István király meglepett mint idegenbefogadó. IV. Béla mint Magyarország különösen bölcs újjáépítője a zsidók messze előremutató, privilegizált befogadásával, mert megértette, hogy attól pezsdül az építés, a gazdasági élet. Azután Madách Imre Mózes című drámája, zseniális írás, méltó Az ember tragédiája szerzőjéhez. Jó-kairól tudta az ember, de ahogy azt ő maga leírja, hogyan lett „éretlen antiszemita fiatalemberből” egy életre aktív filozofizmita, azt én is többször újra elolvastam, amikor apadt a munkakedvem. Hasonló utat járt meg a kiváló Czeizel Endre is, aki mellesleg a leggyorsabban igent válaszoló és írást „szállító” mai szerző a kötetben. Gyönyörű írásokat kaptam az értékes együttélésről egy-két magát határozottan jobboldali konzervatívnak mondó szerzőtől, mint például Bollobás Enikő professzornő barátnőmtől, akiket sematikus gondolkodásúak még antiszemitanak is hihettek volna. Végül a kiváló szerzőtársak kitüntettek barátságukkal – ez csupa jó meglepetés.

– Ami a mai helyzetet illeti: ön szerint hogyan áll a filozofizmita „szénája”?

– Theodor Herzl, született Herzl Tivadar azt mondta a még csak megálmodott Izraelről: „Ha akarjátok, nem mese.” Hogy hogyan áll a filozofizmita „szénája”? „Ha akarjátok, jól áll.” Jól fog állni, csak vegyettek kézbe a dolgot bátorsággal és jó szándékkal, zsidó, székely, sváb, tót, színmagyar – ha ugyan van olyan –, nem zsidó, vegyes és akármilyen magyar írástudók, gondolkodók! Sőt politikusok is, mert minden ellenkező híresztelés dacára az együttműködésből is lehet politikai siker: nem napihír, hanem hosszú távú politikai siker.

– Könyve egyik – számomra legalábbis – legizgalmasabb része a munkaszolgálatosok sorsát taglaló fejezet. Az ön családját miként érintette a munkaszolgálat? Hogyan oldható fel az a paradoxon, hogy ez az ember-telen és megalázó szolgálati forma sokaknak, főképp vidékieknek a túlélést jelenthette?

– Nekem is nagyon izgalmas téma. Apám majd három évig volt munkaszolgálatos a keleti fronton, számos más rokonom és ismerősöm is ott élte túl. Rengeteg szörnyűséget láttak, de sok csaknem normális emberi kapcsolat is volt ott, ami balszerencsés módon kevésbé „fotogén”. Erre mondom azt, hogy törekedjünk a kiegyensúlyozott emlékezetre, egyénileg is és kollektíve is. Ami nem átlagolható, mert a kísérő katonák és

tisztek közül az aljas emberek nagyon aljasak voltak, de volt ott nagyon sok rendes ember is, remélem, a többség. Sőt voltak következetes, leleményes és bátor életmentők is köztük – csak kis részben dokumentálva, mint például a jeruzsálemi Jad Vasem intézet „Népek Igaza”-listájában, mely egyébként szerepel könyvünkben. Alapos becsléseim szerint a valószínűleg negyven-ötven százalékos munkaszolgálatos túlélés ugyanakkor ötven-hatvan százalékos pusztulást is jelentett, de ez még mindig sokkal jobb arány volt, mint az otthon maradt magyar vidéki zsidó családok teljes pusztulása.

– Hadd provokáljam egy picit, és hozakodjak elő egy sztereotípiával: sok nem zsidó magyar kifogásolja, hogy – elnézést a megfogalmazásért – „a csapból is az antiszemitizmus folyik”, miközben a zsidó magyarok sokszor érzéketlenek a magyarság más problémái iránt. Ebben lát igazságot?

– Bizony tovább kellene lépni, de ez nagyon nehéz. Belülről is nehéz: manapság néha egy félórás trauma után már poszttrauma miatt aggódunk. És még nehezebb kívülről, amíg a továbblépést sunyi holokauszttagadók és -relativizálók, egyes karrierista főnökök és főnök asszonyok pontosan szerezcsenmosdatásra akarják felhasználni. Személyes tanácsom zsidó testvéreimhez mégis az, hogy – bár emlékezzünk tisztelettel az áldozatokra – mi, élők tegyük félre az áldozatszerepet. Kilencvenéves, poklot megjárt bölcs és mosolygós pesti unokanövérém azt mondja erre: „Juszt is itt vagyok!” A „zsidó magyarok érzéketlensége” viszont igazán nagyon felületes általánosítás: nekem úgy tűnik, hogy a magyar zsidók az ország minden feladatában derekasan vagy afölött kivették és kiveszik a részüket. Persze nem mind, de hát a nem zsidókból talán mind?

– Ön lát esélyt arra, hogy feloldódjanak a mindkét oldali, mélyen gyökerező előítéletek, félreértések, vádaskodások? A holokauszt – másképp és más mértékben, de minden oldalon meglévő – traumája?

– Látok rá esélyt, különben nem vágtam volna bele. De könyvünk csak jó katalizátora lehet majd egy beinduló aktív, jó szándékú és kölcsönösen figyelő közéleti beszélgetésnek. A tennivaló is sok, és a tét is nagy, mert ha ezt a legmélyebben gyökerező magyar törésvonalat sikerül lassan lágyítani, befedni a jó együttélés szellemével, az talán a többi sok makacs magyaros összeférhetetlenség oldódásának is kezdete lehet. Zsidóknak és barátaiknak, sőt talán mindenkinek segítség lehet a továbblépéshez az is, ha jobban betekintenek az 1944-es embermentés, zsidómentés valós és fel-emelő történelmébe. Könyvünkben nekem ez a legkedvesebb fejezetem: Komoróczy Géza professzor és mások a szigorú kutatói szűrés után is rengeteg új ténnyt tudtak mesélni erről.